

мативний акт не зможе бути регулятором суспільних відносин. Таким чином, буття людини перебуває в тісному зв'язку з буттям права не прямо, а опосередковано через спільноту.

*Азаров Д. С.,
кандидат юридичних наук, доцент,
перший віцепрезидент Національного університету
«Києво-Могилянська академія»*

СУТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СВІТЛІ ACQUIS COMMUNAUTAIRE

Свого часу українські парламентарі перевершили європейських і, мабуть, уперше в історії легально закріпили поняття *Acquis communautaire*. Законом України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» під поняттям «*acquis*» фактично розуміється уся правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ [1]. Відтоді зроблено не одну спробу визначити перелік складових *acquis*, які слід врахувати в процесі адаптації вітчизняного законодавства до права ЄС [2].

Проте у нормозастосовній практиці та науці права ЄС наразі не існує уніфікованого, загально визнаного визначення поняття *Acquis communautaire*. В офіційних та неофіційні документах ЄС зустрічаються різні та не завжди послідовні підходи до визначення поняття та окреслення обсягу *acquis* [3, с. 10–11].

На офіційному сайті ЄС *acquis* визначено як сукупність загальних прав та обов'язків, що складають основу права ЄС та включених у правові системи держав-членів ЄС. *Acquis* ЄС безперервно розвивається і включає: зміст, принципи та політичні цілі договорів ЄС; будь-яке законодавство, прийняте на виконання цих договорів, та прецедентне право Суду ЄС (англ. «Court of Justice of the European Union»); декларації та резолюції, прийняті ЄС; заходи у сфері спільної зовнішньої політики

та політики безпеки, юстиції та внутрішніх справ; міжнародні угоди, які укладає ЄС, а також угоди, укладені між самими державами-членами щодо діяльності ЄС. Країни-кандидати (заявники) на вступ до ЄС зобов'язані прийняти *acquis* до того, як вони зможуть приєднатися до ЄС. Відступи (винятки) від *acquis* можуть бути лише у виключних випадках і мають обмежену сферу застосування [4].

З наведеного випливає, що для країн, які не є членами ЄС, поняття «*acquis communautaire*» є гнучкішим, ніж для держав-членів. Обсяг *acquis*, який мають імплементувати країни, що кандидують на вступ до ЄС, може відрізнятися від обсягу *acquis*, обов'язкового для держав-членів ЄС. На цей обсяг для нашої країни може прямо чи опосередковано вплинути, зокрема, характер і стан двосторонніх відносин з ЄС [3, с. 11]. Отже, фактично йдеться про транспозицію *acquis* у право України, оскільки наша держава фактично стає реципієнтом правових надбань ЄС. Очікуваним наслідком такої транспозиції є відповідність багатьох (але не обов'язково всіх) складових української правової системи відповідним складовим права ЄС.

Як видається, достеменно визначити обсяг *acquis*, що підлягає транспозиції, наразі неможливо – ми про нього дізнаємось в результаті перемовин про вступ до ЄС (насамперед це стосуватиметься торгівельної, енергетичної та інших правових сфер). Це завдання ускладнено і тим, що врахуванню підлягатимуть не лише положення законодавчих актів, а й практика Суду ЄС. Утім, в кримінально-правовій галузі можна відносно впевнено спрогнозувати перелік основних правових надбань ЄС, що підлягатимуть транспозиції.

Виходячи зі змісту статей 82–83 Договору про функціонування ЄС, у сфері судового співробітництва в кримінальних справах обсяг *acquis* може бути зведений до правил, що забезпечують спрощення взаємного визнання вироків та судових рішень, сприяння поліцейському та судовому співробітництву в кримінальних справах, що мають транскордонний вимір, а також визначення кримінальних правопорушень та санкцій у сфері особливо тяжкої злочинності, що має транскордонний вимір. При цьому, зазначені правила мають враховувати відмінності між правовими системами і традиціями держав-членів ЄС. Ці правила мають стосуватися, зокрема, взаємної прийнятності доказів між державами-членами ЄС, прав осіб у кримінальному процесі, прав жертв злочинів [5].

Очевидно, що транспозицію *acquis* ЄС не можна зводити лише до відповідних змін в українському законодавстві, адже європеїзуватися має і судова практика, яка далеко не завжди узгоджується з усталеними позиціями Суду ЄС і нерідко обирає радянсько-позитивістські підходи, що дивно поєднуються із посиланнями на практику ЄСПЛ та деклараціями про необхідність дотримуватись верховенства права. Зазначене повною мірою стосується розуміння сутності кримінальної відповідальності в контексті забезпечення принципу *non bis in idem*.

Один із ключових складових зазначеного принципу у ст. 61 Основного закону нашої держави позначено словами «юридична відповідальність одного виду». Тобто, для застосування цього принципу потрібно, по-перше, встановити, що таке «вид відповідальності», а по-друге, зможти визначити, до якого саме виду відповідальності належить те чи те стягнення (захід).

Виходячи зі змісту вітчизняних підручників з теорії права (теорії держави і права) можна впевнено визнати панівним поділ юридичної відповідальності на види за так званою галузевою ознакою. Як відомо, у Конституції України відсутній вичерпний перелік видів юридичної відповідальності [6], відтак поряд із цивільно-правовою, кримінальною, адміністративною і дисциплінарною відповідальністю у теорії, законодавстві та судових рішеннях згадуються й інші види – конституційна, господарсько-правова, фінансова, матеріальна тощо.

У цих тезах неможливо та й недоцільно глибоко розглядати «галузевий поділ» юридичної відповідальності на види. Достатньо лише констатувати, що «галузевий поділ» насправді не є ані галузевим, ані власне поділом, оскільки він не відповідає засадничим законам логіки, що проявляється у такому: 1) використовуються одразу кілька критеріїв для поділу; 2) окремі види відповідальності існують в межах кількох галузей права (тобто галузь права не є критерієм поділу); 3) у межах певних галузей права існує кілька різних видів відповідальності; 4) для поділу використовуються ознаки, які не є родовими ознаками юридичної відповідальності, натомість береться до уваги доволі умовний поділ права на галузі, а фактично – розміщення норми у певному законодавчому акті, що значною мірою залежить якщо не від сліпої волі законодавця, то, як мінімум, від його не завжди виважених рішень; 5) «галузева ознака» як підстава поділу не відповідає вимозі суттєвості, оскільки вона не

ділу юридичної відповідальності на види. При вирішенні питання, чи належить певне стягнення (захід) до кримінальної відповідальності не можна брати до уваги виключно назву відповідальності та/або спирається виключно на розташування відповідної статті у тому чи тому законі або кодексі. Натомість слід брати до уваги сутність, природу цього стягнення (заходу) – кримінальним воно має вважатися тоді, коли переслідує каральну мету і є настільки суворим, наскільки це потрібно для її досягнення.

Список використаних джерел

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>.

2. Пономаренко Ю. А. Acquis communautaire Європейського Союзу і кримінальне право України / Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути: матеріали міжнар. наук. Конференції, м. Харків, 21–22 жовтня 2022 р. Харків: Право, 2022. С. 140–147.

3. Петров Р. А. Транспозиція «acquis» Європейського Союзу у правовій системі третіх країн: Монографія. К.: Істина, 2012. 384 с.

4. Acquis. EUR-Lex. Access to European Union law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:acquis>.

5. Consolidated version of the Treaty on European Union [2012] OJ C326/13. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2012:326:TOC>.

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частини першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб) 30 травня 2001 р. № 7-пп/2001 (п. 1.1). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-01>.

7. Постанова Верховного Суду у складі об'єднаної палати Касаційного адміністративного суду від 22 грудня 2020 р. у справі № 260/1743/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93708687>.

8. Case C-617/10, Åkerberg Fransson, Judgment of 26 February 2013. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=134202&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3331563>.

9. Case C-524/15, Menci, Judgment of 20 March 2018. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=200404&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3332323>.

10. Case C-537/16, Garlsson Real Estate and others, Judgment of 20 March 2018. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=>

11. Case C489/10, Bonda, Judgment of 5 June 2012. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=123501&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=11617061>.

*Марін О. К.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач науково-дослідної лабораторії
Львівського державного університету внутрішніх справ*

ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ПІДХОДУ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Значні соціально-політичні зрушення, які відбуваються у суспільстві, є добрим шансом розглянути можливості змін у підходах, які вважалися і, напевно, вважаються непорушними. Реформа кримінального законодавства, яка за твердженням багатьох вчених та практиків давно назріла, перебуває у розпалі. І йдеться не про традиційно інтенсивні зміни у КК України, які зруйнували і продовжують руйнувати систему кримінального права, а про розроблення концептуально нового кримінального закону, який «розпрощається» із радянським минулим цієї галузі права. Насправді такий підхід можна тільки вітати. Більше того, видається, що саме у цей час відкривається «вікно можливостей» для перегляду усталених підходів.

Кожен, хто займається дослідженнями знає, що інколи приходять думки та ідеї, які відкидаєш відразу, деякі з них залишаєш «на потім», окремі – намагаєшся реалізувати відразу. Серед тих, які залишив на потім, до багатьох ніколи не повертаєшся. Але деякі не відступають і за наявності особливих умов знаходять підтвердження у своїй обґрунтованості та аргументованості. Війна в Україні і потреба застосування у зв'язку з цим положень міжнародного кримінального права (донедавна недостатньо імplementованого), євроінтеграційні процеси, які змушують вивчати кримінально-правові системи держав-членів ЄС, попередні роздуми, призвели до того, що у цій